

REVOLUTIE IN BLOEMENDAAL

Gerard Prins

Inleiding

Op zaterdag 28 februari 1795, dus aan het begin van wat wij de Franse tijd noemen, was in 'Herreberg De Zeven Gebroeders' - aan de Goudkade onder Bloemendaal, de huidige Zuidkade in Waddinxveen - een aantal burgers uit het Ambacht Bloemendaal bijeen. Zij wilden, zoals zij zich uitdrukten, "voorzieningen treffen in het gebrekkige bestuur der regering van Bloemendaal". Zij bedoelden eigenlijk dat het bestuur van het ambacht moest verdwijnen. Hun bezwaren golden niet zo zeer een eventueel wanbeleid maar hadden alles te maken met de politieke ontwikkelingen in Nederland in die tijd. Nadat de Franse troepen Nederland hadden veroverd en stadhouder Willem V naar Engeland was gevlucht, hadden burgers in veel steden en ambachten de regering (het bestuur) veranderd. Op 22 januari 1795 was dat ook in Gouda gebeurd. De regenten waren er afgezet en personen met meer democratische ideeën waren aan de macht gekomen. Ook in het Ambacht Bloemendaal vond een verandering plaats: mr. A. H. Metelerkamp was door het nieuwe bewind in Gouda als baljuw afgezet en daardoor ook geen baljuw van Bloemendaal meer.

Hij werd daar vervangen door mr. J. Couperus, een patriottisch regent, die in 1787 baljuw van Gouda en Bloemendaal was. In maart 1788 werd hij door stadhouder Willem V afgezet wegens zijn patriottische ideeën. Behalve deze verandering bleef in Bloemendaal verder alles bij het oude. En dat was het grote bezwaar van de Bloemendalers in 'De Zeven Gebroeders': de door de stad Gouda aangewezen landbewaarders en schepenen waren nog altijd in functie. Naar hun mening moest de macht nu komen in de handen van democratisch gekozen Bloemendalers. Daar hadden zij recht op, want volgens de "Verklaring van de Rechten van de Mens en de Burger" ²⁾ beruiste de soevereiniteit (de macht) bij de burgers, dus ook in het Ambacht Bloemendaal. De burgerij daar had daarom het recht zelf haar eigen bestuurders aan te wijzen. Men wilde vrij zijn van Gouda, ook al zaten daar nu patriotten als bestuurders. Zij wilde dus in feite niets anders dan een al eeuwenlang bestaande toestand veranderen.

Zij noemden dat een revolutie, zoals men de veranderingen in de besturen elders in Nederland ook noemde. "Revolutie in Bloemendaal" dus. Het verslag van de gebeurtenissen, waar-

door de veranderingen in het Ambacht Bloemendaal tot stand kwamen, kreeg daarom de hoogdravende titel: "Notulen der Revolutaire verrichtingen van de Burgerij van Bloemendaal in den Jaare 1795." ³⁾ Gelukkig was de revolutie in Bloemendaal niet meer dan een "fluwelen revolutie". Zij ging namelijk niet gepaard met geweld of bloedvergieten, evenmin als de "revoluties" elders in Nederland in diezelfde tijd.

Voor een beter inzicht in de vraag wat de burgers van Bloemendaal door een "revolutie" wilden veranderen, geven wij eerst enkele bijzonderheden over de polder Bloemendaal en de Ambachtsheerlijkheid Bloemendaal, zoals die in het begin van 1795 nog functioneerden. Daarna geven wij in het kort de gebeurtenissen in het land weer die plaats vonden tot en met de komst van de Franse troepen, waardoor men ook in het Ambacht Bloemendaal bepaalde toestanden kon veranderen. Daarna volgt het relaas van die z.g. "revolutie".

Polder Bloemendaal en de Ambachtsheerlijkheid Bloemendaal

Als we het hebben over Bloemendaal in vroeger eeuwen moeten we een duidelijk onderscheid maken tussen de Ambachtsheerlijkheid Bloemendaal en de polder met dezelfde naam.

Het begrip polder kennen we nu nog als een gebied waar binnen, kort gezegd, de waterstanden worden geregeld. Om wateroverlast of watertekort te voorkomen is zo'n polder, dus ook polder Bloemendaal, voorzien van sloten, kaden (dijken) en andere waterwerken. Daar waren in vroeger tijd ook nog twee molens, de Achtkant en de Busing (een wipmolen) en een afwateringssluis bij de Goejanverwelledijk bij Gouda. Door verzanding van de IJssel was dat later niet meer mogelijk. In 1861 werd de sluis afgebroken. Een modern gemaal aan de Gouwe zorgt nu dat de bewoners van Bloemendaal droge voeten houden. De functie van de dijkgraaf en de vijf heemraden, die vroeger samen met het college van baljuw en landbewaarders de zorg voor de polder hadden, is nu overgenomen door het Waterschap de Gouwelanden.

De Ambachtsheerlijkheid Bloemendaal functioneerde meer zoals een huidige gemeente. Het was een gebied, waar een bestuur, bestaande uit een baljuw (die ook schout was), vijf schepenen en drie landbewaarders, de bestuurlijke en rechtelijke zaken regelden.

Het Ambacht Bloemendaal viel echter niet

samen met de polder Bloemendaal. De polder was veel groter dan het ambacht. Die reikte in het zuiden tot aan de Goerjanverwelddijk, liep vervolgens langs de Breevaart en de Omloopkade (ook wel Bloemendaalse Kade genoemd). Kort Bloemendaal lag ook binnen de polder. De Gouwe vormde eveneens de grens, evenals de kaden langs de Goudse singels, Hoewel de streek van Kort Haarlem en de Ouwe Gouwe wel in de polder Bloemendaal lagen, behoorden zij niet tot het Ambacht Bloemendaal, evenmin als de stadsvrijheid van de stad Gouda. Bestuurlijke taken en poldertaken liepen echter dooreen.

Zo werd Bloemendaal door de stad Gouda verantwoordelijk, gesteld voor een in verval geraakte duiker in de Karnemelksloot, die dus in de polder Bloemendaal lag. Er waren ook twee stroken grond, gelegen aan de overkant van de Gouwe, dus aan Waddinxveense zijde, die bestuurlijk wel tot het Ambacht Bloemendaal behoorden, maar niet in de polder Bloemendaal lagen. Dat was het geval met een strook grond langs de Gouwe, zo'n 350 meter breed en 1500 m lang, ongeveer waar nu de huidige Zuidkade van Waddinxveen is. Het stond toen bekend als "Goudkade onder Bloemendaal". Door de aanwezigheid van molens en andere bedrijvigheid was het economisch een betrekkelijk belangrijk gebied. Het was het dichtst bevolkte gedeelte van Bloemendaal, dat verder dun bevolkt was. Het was bij Bloemendaal gebleven na een rechttrekking van de Gouwe. Het behoorde waterstaatkundig onder het waterschap van Zuid-Waddinxveen.

Verder was er aan de overkant van de Gouwe een soort corridor van de Gouwe naar de kerk in Waddinxveen, dat eveneens aan het Ambacht Bloemendaal toebehoorde. De Dorrekenskade vormde daarvan de zuidelijke grens. Aan de andere kant werd de grens van die strook gevormd door, een pad dat liep van de Gouwe over het kerkhof, dwars door de kerk naar de Dorpsstraat, toen Herenweg geheten. De kerk stond in de Kerkstraat. Door deze eigenaardige situatie konden de Bloemendalers over hun eigen pad ter kerke gaan, en op eigen grond gedoopt, getrouwd en begraven worden. De kerk heette officieel dan ook "de Gereformeerde Kerk van Waddinxveen en Bloemendaal". Deze toestand is in 1825 gewijzigd.

De Ambachtsheerlijkheid Bloemendaal

Bloemendaal was dus vroeger, in de tijd van de Republiek en eerder, een zelfstandig gebied met een eigen bestuur en met eigen rechtsregels. Die zelfstandigheid was echter betrekkelijk, omdat de heerlijke rechten van Bloemendaal in

handen waren van 'de' stad Gouda. Daardoor werden de schepenen en andere functionarissen van dat ambacht door het stadsbestuur van Gouda benoemd. Dat waren voor een groot deel inwoners van die stad en tevens eigenaren van land in Bloemendaal. De baljuw van Gouda was altijd ook baljuw van Bloemendaal.

Het Ambacht Bloemendaal was een Hoge of Halsheerlijkheid. Dat wil zeggen dat de heer ervan (dus hier: de stad Gouda) de hoge jurisprudentie had, d.w.z. dat hem ook de rechtpraak in criminele en halszaken toekwam, dus tot zware straffen als verbanning en doodstraf kon veroordelen. De baljuw diende daarbij als openbare aanklager. De Magistraat van die stad, zittend ter Vierschaar, vonniste. De baljuw zorgde tevens voor de uitvoering van het vonnis. Andere rechtzaken dienden voor, het gerecht van Bloemendaal. Dat bestond uit de baljuw, schout en vijf schepenen. Dat was tegelijkertijd een bestuurscollege, waarin ook civiele zaken behandeld werden, zoals akten vaststellen. Dit gerecht hield zitting in de rechtkamer van Bloemendaal.

Secretaris van het Ambacht Bloemendaal was Willem Frederiksz. van der Hoeve, een invloedrijk regent in Gouda. Hij was o.a. burgemeester van Gouda, maar bekleedde ook vele andere functies, zoals baljuw, dijkgraaf en kastelein in Woerden en gecommitteerde voor Gouda bij de Staten van Holland. Hij was meer dan veertig jaar secretaris van Bloemendaal. Behalve het gerecht was er ook een college van landbewaarders. Die hadden tot taak te zorgen voor de algemene zaken van het ambacht, Twee bedegaarders moesten, volgens een omslagstelsel, bij de bewoners geld innen, dat behalve, voor het gemene land (het Ambacht Bloemendaal) ook bestemd was voor de school en de kerk.

Patriottentijd en Restauratie

De gebeurtenissen in Bloemendaal stonden vanzelfsprekend niet op zichzelf. Overal in Nederland kwam het na de komst van de Franse troepen in het begin van 1795 tot "revolutionaire" veranderingen. Deze ontwikkelingen betekenden het einde van de Republiek van de Zeven Verenigde Provinciën, maar brachten uiteindelijk ook meer democratie.

"Het wonder is niet, dat de oude Nederlandse staat in 1795 gevallen is, maar dat hij toen nog bestond." Al vele jaren heerste bij velen in den lande onvrede over de misstanden in de Republiek. De goeude en ontwikkelde burgerij werd volledig buiten de politiek gehouden. Velen van hen streefden, bovendien beïnvloed door de ideeën van de Verlichting over vrijheid en gelijkheid, naar staatsrechtelijke vernieuwin-

gen met meer democratie. Bij het **aan de** macht komen van stadhouder Willem IV in 1747 hoopten zij tevergeefs dat hij grote misstanden in de Republiek zou afschaffen. Hij verzuimde echter de mogelijkheden die hij had, evenals zijn opvolger Willem V. Zij zagen de noodzaak van vernieuwingen **niet in** en hielden **alles** bij het oude. Tussen 1784-1787 hadden de patriotten meer macht weten te verwerven ten koste van Willem V, maar dat werd bijna een burgeroorlog. Op 28 juni 1787 werd Prinses Wilhelmina van Pruisen, de echtgenote van Willem V, door een patriottisch vrijkorps uit Gouda bij de Vlist aangehouden. Daarop **eiste** haar broer Frederik Willem II, de koning van Pruisen, genoegdoening van de Staten van **Holland** en toen hij die niet kreeg, kwam hij met een leger van 20.000 man naar Nederland. Dat leger **herstelde** in oktober 1787 op een geweldadige wijze het gezag van stadhouder Willem V. Dat ging ten opzichte van de patriotten gepaard met geweld en plunderingen, waarbij de Pruisische soldaten met het oranjevolk en het grauw samenwerkten. Vooral de **Rooms-Katholieken** hadden het in sommige plaatsen **zwaar te** verduren. In Gouda werden bij meer dan 200 **huizen** van patriotten vernielingen aangericht en werd een aantal ervan ook nog geplunderd. Frederik van der Hoeve, schepen in Bloemen-

den. In brandende toorts aan aangepakt moesten worden.

Waddinxveen⁸⁾ is in 1787 bij de patriotten geplunderd en zijn ruiten ingegooid. De Remonstrantse dominee Gijsbert van Leeuwen was voor het geweld op de vlucht geslagen. Toen de baljuw kort daarop het huis inspecteerde, bleek het al geplunderd te zijn. In de hoop dat het huis verder dat lot **zou** worden bespaard heeft hij het met het Bloemendaalse **zegel** verzegeld; Het gevaar voor nog meer ernstige rellen was zo groot, dat de baljuw militairen uit Gouda te hulp riep. Dat middel was voor de patriotten nog erger dan de kwaal: de Bloemendaalse regenten zorgden ervoor dat die militairen bij de patriotten ingekwartierd werden en niet bij anderen. De kosten van de geweldenarijen, ook tijdens de inkwartieringen, werden geschat op ongeveer 2000 gulden. De Municipaliteit van Bloemendaal heeft na 1795 getracht deze **kosten** te vergoeden door ze over de gehele **bevolking** van het ambacht om te slaan.

Tienduizenden patriotten vluchtten uit vrees voor de terreur naar omringende landen, vooral naar Frankrijk. Ook uit Gouda vluchtte een **aantal** burgers, evenals genoemde ds. G. van

Leeuwen uit Waddinxveen.

Het herstel van het gezag van stadhouder Willem V na de inval van de Pruisische troepen in 1787 wordt de Restauratie genoemd.

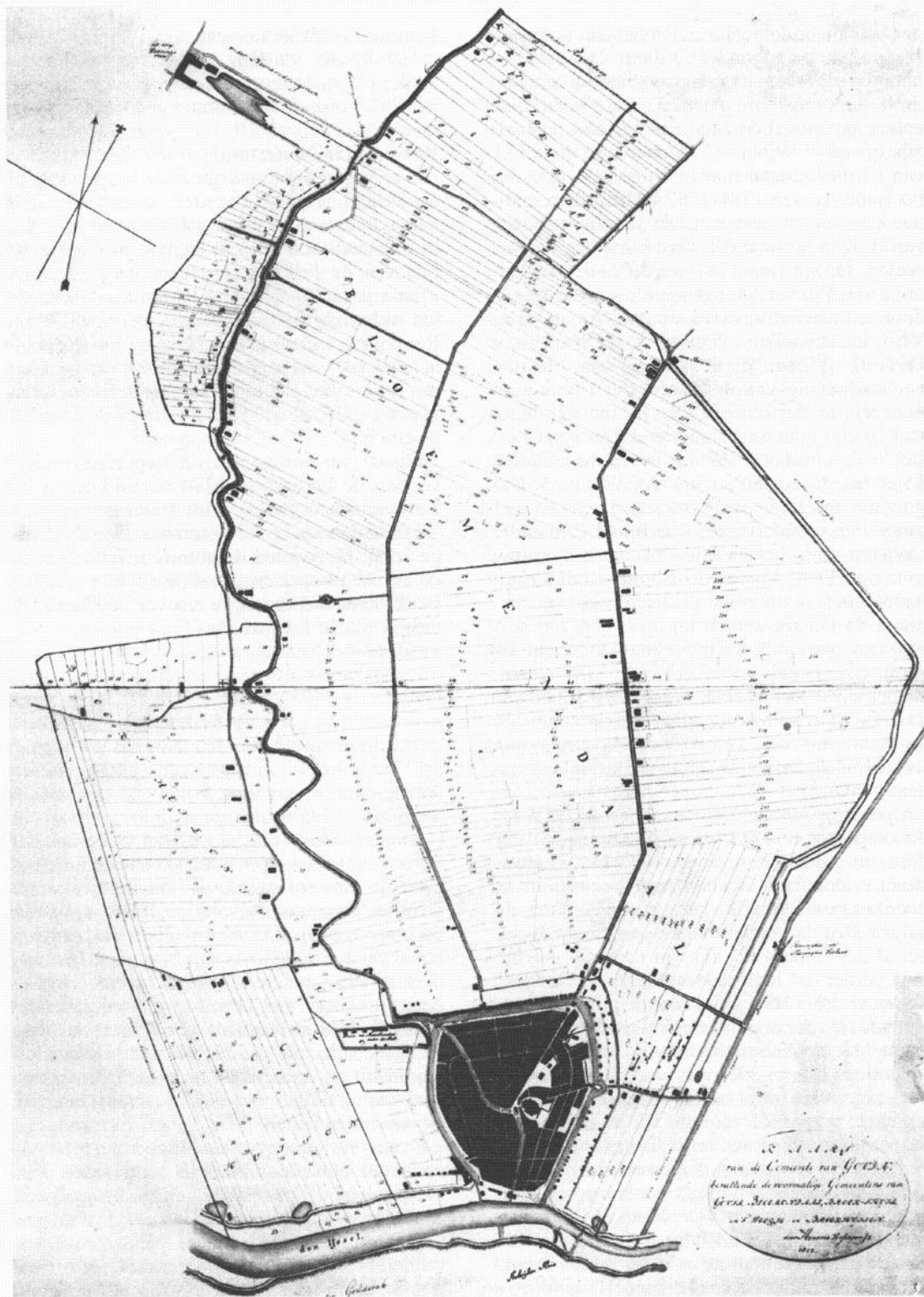
Revolutie in Nederland

De revolutie in Frankrijk (1789) had ook in Nederland de geesten verder rijp gemaakt voor de nodige veranderingen. Bovendien was het beleid van stadhouder Willem V na het **ingrijpen** van de Pruisen nog meer verstand. Toen Frankrijk in 1793 Nederland binnenviel, hoopten velen op de nodige veranderingen in de Republiek. In een aantal plaatsen maakte men al (illegaal) voorbereidingen daarvoor, b.v. door een Committé Révolutionair op te richten dat het bewind kon overnemen, zodra de Fransen kwamen.

Bij de verovering van de Republiek **onder-**vonden de Fransen in 1794 moeilijkheden bij het oversteken van de grote rivieren, maar dat veranderde toen op 12 december door de **strenge** vorst die rivieren dichtvroren. Toen konden de Franse troepen met hun paarden en geschut erover heen trekken en de rest van de Republiek in hun macht krijgen. Het Franse leger **onder-**vond daarbij weinig weerstand van de Staatse troepen. De Engelse troepen, die zouden helpen bij de verdediging, vluchtten al plunderend naar het oosten. In korte tijd waren de belangrijkste steden in de macht van de Fransen. Op 16 **januari** 1795 waren zij in Utrecht en op 18 januari in Amsterdam. Stadhouder Willem V vluchtte op 18 januari 1795 naar Engeland.

Binnen enkele dagen was het oude bewind bijna overal vervangen door een patriottisch, het eerst in Amsterdam. Op 19 januari 1795 nam daar een Committé Révolutionair het gezag van de stadsregering over en droeg het daarna "met bijval van het volk" over aan 21 nieuwe **bestuurders**, de Provisionele Municipaliteit (voorlopige gemeenteraad). **Op** dezelfde datum gebeurde iets dergelijks in Haarlem, gevolgd op de 20ste in Schiedam, op de 21ste in Rotterdam en 'Dordrecht en op de 22ste in Gouda. Bloemendaal was op 28 februari 1795 dus nogal laat met dit soort activiteiten.

Overal verliep de omwenteling zonder **bloed-**vergieten. Opvallend is dat na het **geweld** dat in 1787 tegen de patriotten gebruikt was, geen **wraak** tegen de oranjegezinden werd genomen. Op marktleinen en andere plaatsen werden vrijheidsbomen geplant (wat niet zonder moeite kon, vanwege de bevroren grond). Ook de land- en zeemacht gaven zich over. Curieus was daarbij, dat de vloot, bij Nieuwediep opgeëist werd door een groep Franse ruiters, die over het ijs aan kwam rennen.

Plattegrond van MC gemeente Gouda in de jaren 1812 tot 1817 - door J. Verschoor. (Streekarchief Hollands-Midden Inv.n° 2201 EI). De gemeente Gouda werd toen gevormd door de stad Gouda en haar heerlijkheden Bloemendaal, Broek, Thuyt en Weegje en Broekhuizen. Van 1817 tot 1870 vormden deze heerlijkheden de gemeente Broek c.a. Daarna werd het gebied verdeeld over de gemeenten Gouda en Waddinxveen.

De revolutionaire gebeurtenissen in Bloemendaal

De "revolutie in Bloemendaal" begon dus met de bijeenkomst op 28 februari 1795 in Herreberg 'De zeven gebroeders', zoals aan het begin vermeld. Het was geen officiële vergadering. Niettemin werd er toch een verslag van gemaakt. Daardoor weten wij dat die bijeenkomst er geweest is. Hoeveel burgers van Bloemendaal van hun belangstelling voor de vernieuwing blijk hebben gegeven, werd er niet in vermeld. De secretaris van het Ambacht Noord-Waddinxveen, burger A.M.de Lange, was ook uitgenodigd, naar hij zei: ter assistentie ⁹⁾.

Wat er tijdens die eerste bijeenkomst gezegd is, staat niet in het verslag. Een opmerking van David van der Hoeve vond men echter belangrijk genoeg om te noteren. Hij stelde nl. voor, dat men niet met kabaal¹⁰⁾, maar volksgewijze zou ageren. Hij bedoelde daarmee, dat zij niet als samenzweerders het bestuur moesten omverwerpen, maar de veranderingen in het Ambacht Bloemendaal openlijk door het volk (de burgers) tot stand moesten laten brengen. Daarover was men het eens. Men benoemde een Provisioneel (voorlopig) Comité dat tot taak kreeg de burgers van Bloemendaal bijeen te roepen. Leden van dit Comité waren: Gerrit van der Starre, Dirk van der Toorn, Klaas Verhoek, David van der Hoeve en A.M.de Lange als secretaris.

De secretaris kreeg de opdracht om de voorstellen van het comité aan de burgerij duidelijk op papier te zetten. Ook werd besloten biljetten aan te plakken, waarmee de burgerij werd uitgenodigd naar een vergadering in de kerk van Waddinxveen te komen.

Aanplakbiljetten

De tekst van die aanplakbiljetten luidde als volgt:

BEKENDMAKING

- Vrijheid Gelijkheid Broederschap

Daar het de opperregeerder der wereld behaagd, door Zijne alles besturende voorzienigheid de troonen van geweld en heerszucht, die een reeks van jaaren dit ons vaderland deed verwelkenen, geheel en al van onzen vrijen grond te verdelen, en het natuurlijk recht des menselijkheid zoo zigbaar te herscheppen, is het voor al de plicht van de redelijke mensch, van elk Burger, dit uijtmuntend geschenk niet door laag- of lafheid te verontagtzame, maar door eene geordende medewerking, een dadelijk gebruyk te maken

Het zijn een aantal Burgeren van Bloemendaal, die, als willende aan haare verpligting

beantwoorden, reeds een provisioneel comité uijt haar midden hebbe verkooren om dadelijk werkzaam te zijn tot herstelling van het in hun ieder Ambacht geschonden burgerrecht.

Zoo is 't dat dit provisioneel comité oproept alle Burgeren van Bloemendaal die zich niet hebben schuldig gemaakt, in, en na de jaren 1787 aan mishandelingen omtrent hunnen evenmensch, maar hebben meegewerkt of nog willen meewerken tot herstel der vrijheid om te verschijnen op dinsdag den derden Maart 1795 des namiddags ten twee uren in de Croote Kerk ten einde aldaar te benoemen een Comité Révolutionair, volstrekt noodzakelijk ter verkrijging der bove gemelde on(ont)beerlijke verlangens.

Uit naam van het Provisioneel Comité van Bloemendaal

was geteekend: A.M.de Lange, secretaris

Comité Révolutionair benoemd

Van deze bijeenkomst in de kerk werd eveneens een verslag gemaakt, zoals van alle volgende bijeenkomsten. A.M.de Lange hield een toespraak en sprak daarin met de in die tijd gebruikelijke gezwollen taal over de burgers die jarenlang onder "de tiranny der gevloekte dwingelanden als veragte slaaf zijnen vrijen hals hadden moeten krommen" en over "de zon der vrijheid die nu aan het hemelgewelf van ons Neerlands sterrendak was verschenen". Over het verdere verloop van de vergadering werd echter niets vermeld. Was er tegenstand van oranjegezinden? Waren er bezwaren? We weten het niet. Wel werden de resultaten van de discussie genoemd. Zo werd er, als in andere plaatsen, een Comité Révolutionair benoemd, dat bestond uit vier personen en een secretaris. Volgens de reeds genoemde "Verklaring van de Rechten van de Mens en de Burger" berustte de soevereiniteit (de macht) bij de burgerij. Iemand die macht had, moest die daarom van de burgerij gekregen hebben. Overeenkomstig dit principe kreeg het Comité Révolutionair in deze bijeenkomst de macht van de burgerij officieel opgedragen. Het comité kon daardoor dus handelend optreden.

De taak van het comité was allereerst: de zittende regenten te ontslaan. Die waren immers niet door de burgerij benoemd! De baljuw (tevens schout), de secretaris en de bode konden echter voorlopig hun functie behouden, omdat het niet duidelijk was in hoeverre de burgerij in een Ambachtsheerlijkheid deze functionarissen kon ontslaan en benoemen. Dit was ook het geval met de criminele rechters. De civiele regenten (dus van het "gerecht") zouden wel ontslagen worden. Men wilde echter vooral

geen regeringsloosheid, daarom zou het Comité Révolutionnaire hun taak voorlopig overnemen. De ontslagen regenten dienden echter als nog aan de burgerij rekening en verantwoording af te leggen. Een ander besluit was, dat zo spoedig mogelijk een Provisionele Municipaliteit* 1) zou worden ingesteld. Tot leden van het Comité Révolutionnaire werden benoemd: Hendrik Alblas, Evert van Klaveren, Cornelis van der Prins en Claas van der Stam. Secretaris werd A.M.de Lange. Daarop legde het Provisionele Comité "hun posten in de schoot der burgerij neder", Hun zelf opgelegde taak was verricht.

Ontslag "regenten"

Nog diezelfde dag kwam het Comité Révolutionnaire bijeen. Met voortvarendheid wilde zij de opdracht van de burgerij om de civiele regeerders te ontslaan, volvoeren. De secretaris, Willem van der Hoeve, kreeg de schriftelijke opdracht een vergadering te beleggen van schout, schepenen en landbewaarders op donderdag 5 maart, 's morgens 11 uur.

Toen op die dag het Comité Révolutionnaire zich vervoegde bij de Rechtkamer van Bloemendaal, zei de gerechtsbode dat de rechtsdag al voorbij was en dat de regenten weg waren. Secretaris Van der Hoeve, die thuis in Gouda werd opgezocht, vertelde dat hij de brief wel ontvangen had, maar dat die naar het verkeerde adres was gezonden. De schout had de brief moeten hebben, want die schreef altijd de vergaderingen van het gerecht uit. De brief had hij inmiddels doorgezonden. De schout, Mr. Jan Couperus, woonde eveneens in Gouda en werd ook opgezocht. Hij verklaarde, dat hij niet thuis was toen de brief gebracht werd. Hij had daar door de vergadering niet meer op tijd kunnen uitschrijven. Met hem werd nu afgesproken dat de bijeenkomst op zaterdag 7 maart 1795 zou plaats vinden.

Op die dag waren inderdaad de regenten van Bloemendaal op de afgesproken tijd in de Rechtkamer aanwezig. Na door de bode te zijn aangediend, kreeg secretaris De Lange het woord. Hij deelde de aanwezige schepenen en landbewaarders mede dat zij door de burgers van Bloemendaal ontslagen waren en dat zij van nu af aan ambteloze burgers waren. Ze mochten dus hun functies niet meer uitoefenen. Het Comité Révolutionnaire zou hun functies voorlopig overnemen. Daarop verlieten de ontslagen schepenen en landbewaarders de rechtkamer en namen de leden van het Comité Révolutionnaire hun plaatsen in.

Provisionele Municipaliteit benoemd

Het Comité Révolutionnaire wachtte niet lang

met de vervanging van de ontslagen bestuurders. Al twee dagen later, op maandag 9 maart, 's middags om 2 uur, werd een volgende vergadering van de burgerij uitgeschreven. "Alle burgers van Bloemendaal welke geene daden van geweld in, of na de jaar van 1787 aan haare even menschen hebben uitgeoefend" werden uitgenodigd in de Grote Kerk van Waddinxveen en Bloemendaal te komen om een Provisionele Municipaliteit te kiezen. Deze uitnodiging werd op zondag 8 maart met klokgeklep bekend gemaakt.

Het Comité Révolutionnaire stelde in deze bijeenkomst aan de burgerij voor in plaats van het Gerecht een (Provisionele) Municipaliteit te benoemen. Behalve uit de schout en de secretaris zouden daarvan zeven leden deel uitmaken. De vergadering van burgers vond echter dat de Municipaliteit groter moest zijn. Het moest bestaan uit 10 leden, waaruit twee comités moesten gevormd: een Comité voor Algemeen Welzijn met 3 leden en een Comité Civiel, bestaande uit 7 leden. Het eerste comité zou de vroegere landbewaarders vervangen. Zij moesten inwoners zijn van Bloemendaal en bezitters van landerijen. Het andere comité zou in de plaats van het vroegere schepengerecht komen. Zij moesten ook in Bloemendaal wonen en hun medebewoners kennen. Het Comité voor Algemeen Welzijn zou bestaan uit Gerrit van der Starre, Jan Jonkheid en Jan Verkljij. Het Comité Civiel zou bestaan uit Hendrik van Beijeren, Klaas Verhoek, Dirk van Hoorn, David van der Hoeve, Abram Lens, Willem Janmaat en Jan Koster. De secretaris Willem van der Hoeve, die niet aanwezig was, werd in zijn functie voorlopig gehandhaafd ondanks zijn oranjegezindheid. De benoemingen waren voorlopig voor vier maanden. Alle leden van de Municipaliteit legden daarop de eed af.

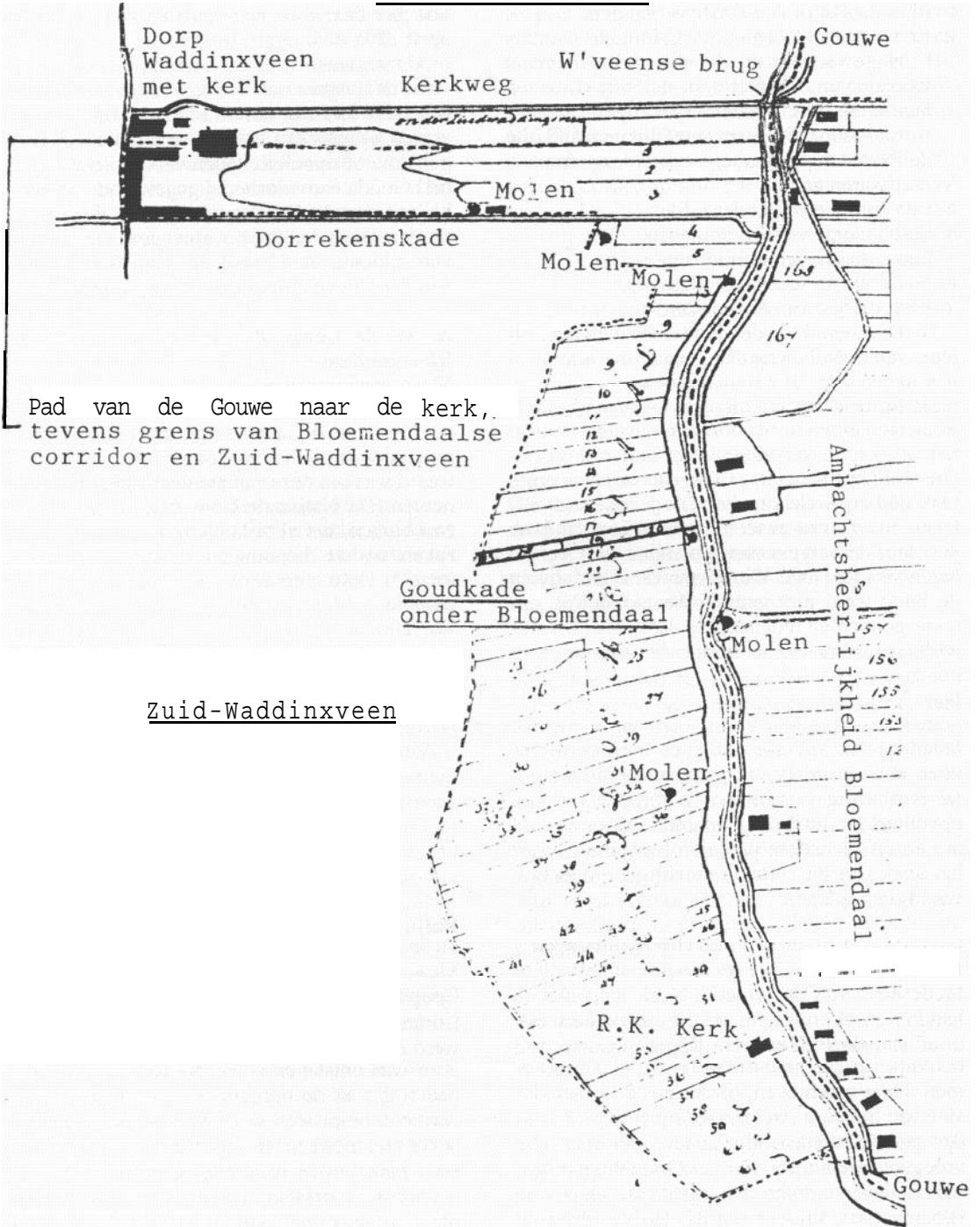
Vervolgens kreeg de Municipaliteit van het Comité Révolutionnaire de opdracht een lijst op te maken van alle "collegien" die er in Bloemendaal waren. Het Comité zou die dan aan de burgerij rapporteren. De Baljuw (tevens schout) J. Couperus zou bericht krijgen dat er (buiten hem en het Goudse stadsbestuur om) een Municipaliteit in Bloemendaal was ingesteld.

Collegien in Bloemendaal

Begin april was de lijst van collegien in Bloemendaal gereed. In een op 4 april gehouden vergadering van de burgerij in de kerk werd dit onderwerp besproken. Het Comité Révolutionnaire rapporteerde dat er in het Ambacht de volgende functies en colleges bestonden:

Noordeinde

Noord:Waddinxveen

Pad van de Gouwe naar de kerk, tevens grens van Bloemendaalse corridor en Zuid-Waddinxveen

Zuid-Waddinxveen

Het gedeelte van de Ambachtsheerlijkheid Bloemendaal gelegen aan de westzijde van de Gouwe (Detail van plattegrond van A. Verschoor 1812)

- 1] De Baljuw en de Schout was één persoon - hij was niet door de burgerij, maar door de Municipaliteit van Gouda benoemd, Deze persoon (mr. J. Couperus) moest dus door de burgerij van Bloemendaal worden benoemd of anders door een ander vervangen.
2. Er was een Collegie van Criminele rechters (= Hoge Vierschaar), die niet in Bloemendaal woonden en ook niet door de burgerij waren benoemd. Zij zouden vervangen moeten worden door inwoners van Bloemendaal, die de Rechten van de mens waren toegedaan.

Verder waren er:

3. Een collegie van bedegaarders.
 4. Een collegie van weesmannen. ^{12]}
 5. Een collegie van armbezorgers. ^{13]}
 6. Een collegie van molenmeesters.
 7. Een collegie van heemraden ^{14]}

¶ Niet genoemd werden het Gerecht en het college van Landbewaarders, maar die waren al vervangen door de Municipaliteit.

De burgers besloten dat de bedegaarders, de weesmannen en armbezorgers ontslagen moesten worden en vervangen door andere burgers. Die werden tijdens deze vergadering benoemd. Ook de baljuw/schout Jan Couperus werd ontslagen, maar werd meteen opnieuw benoemd nu dus door de burgers van Bloemendaal. Over de leden van de Hoge Vierschaar, de secretaris en de bode werd niet gerept. Waarschijnlijk, om reeds genoemde redenen, lag dat moeilijker. De molenmeesters en de heemraden werden niet ontslagen. Dat liet men over aan de ingelanden. ^{15]} Die alleen hadden daar belang bij. De bode kreeg opdracht aan de oude en de nieuwe leden van de diverse collegies mededeling te doen dat zij ontslagen, resp. benoemd waren. De armbezorgers moesten op verzoek van hun opvolgers terstond de lijsten met namen van de armen en de andere papieren overgeven, want het werk van dit collegie mocht geen ogenblik vertraging oplopen.

Secretaris Willem van der Hoeve ontslagen

De secretaris van Bloemendaal, Willem Frederiksz. van der Hoeve, bleek toch niet te handhaven. Er was bij de Municipaliteit een brief van de Provisionele Representanten van het Volk van Holland in Den Haag binnengekomen. Daarin schreven zij dat er "geen aanklagers van het huis van Oranje" op enig post konden geduld worden. Met andere woorden: alle vroegere aanhangers van het Oranjehuis moesten ontslagen worden. Nu was de secretaris van Bloemendaal, Willem van der Hoeve, altijd fel Oranjegezind geweest. Hij was waarschijnlijk ook in zijn functie gehandhaafd doordat hij het vertrouwen genoot vanwege zijn jarenlange

verdienste voor Bloemendaal. Hij zou nu dus toch ontslagen moeten worden. Maar de Municipaliteit wilde zelf echter geen beslissing nemen en meende dat de burgerij hierover moest beslissen. Het Committé Révolutionair was het daar mee eens en riep daartoe op 18 april 1795 de burgerij bijeen.

Als argument om de secretaris te ontslaan, werd de burgers ook voorgehouden dat vroeger re aanklagers van het Oranjehuis wel eens een gevaar konden zijn voor de vernieuwingen door geheime of openlijke tegenwerking. Bovendien had Gouda een voorbeeld gegeven: de Municipaliteit daar had de beslissing over de secretarissen aan de burgerij overgelaten. De burgerij van Bloemendaal ontsloeg secretaris Willem van der Hoeve inderdaad uit zijn functie.

A. M. de Lange de nieuwe secretaris van Bloemendaal

Maar zonder een secretaris kon een ambacht niet. Daarom vroeg het Committé Révolutionair daarop aan de aanwezige burgers of men iemand wist die het vertrouwen van de burgerij waard was om deze functie voorlopig op zich te nemen. De Nationale Conventie in Den Haag zou binnen niet al te lange tijd over zulk soort zaken nadere bepalingen maken, verwachtte men. ^{16]} Door stemming werd met grote meerderheid A.M. de Lange verkozen tot secretaris van Bloemendaal. "De burgerij betuigt algemeene genoeg", staat er dan. Aan Van der Hoeve zou gevraagd worden zo spoedig mogelijk de eigendommen van het Ambacht aan zijn opvolger over te dragen.

Aan het eind van de vergadering hield de nieuw benoemde secretaris een toespraak, waarin hij duidelijk maakte dat hij nimmer deze functie ten koste van een ander had willen verkrijgen. Wat hem betreft had zijn voorganger zijn functie kunnen behouden.

Baljuw/schout neemt ontslag

Tijdens de volgende vergadering van de Municipaliteit, op 21 april 1795 was baljuw Couperus aanwezig. Toen de brief van het Committé Révolutionair, waarin medegedeeld werd dat secretaris Van der Hoeve door de burgerij was ontslagen en de Notulen van de vergadering van de burgerij, waarin dit feit werd vermeld, besproken werd, verklaarde Couperus het er niet mee eens te zijn. De burgerij was volgens hem buiten haar boekje gegaan door de Secretaris te ontslaan en een nieuwe te benoemen. Volgens Publicatie nr.9 d.d. 6-3-1795 van de Provisionele Representanten van het Volk van Holland was dit de taak van de Municipaliteit en was het besluit van de burge-

rij dus onwettig. Nadat mr. Couperus zich enige tijd teruggetrokken had om de leden van de Municipaliteit gelegenheid te geven hierover met elkaar overleg te plegen, werd hem medegedeeld dat zij eenparig besloten hadden het ontslag van W.v.d.Hoeve en de benoeming van A.M.de Lange ongewijzigd te handhaven. J.Couperus bleef het daarmee oneens en nam daarom ontslag als baljuw en schout. De nieuwe secretaris A.M.de Lange wachtte eveneens buiten de rechtzaal. Aan het eind van de vergadering legde hij de eed op de constitutie af.

Er was toch wel enige onzekerheid of men bij het ontslag van de secretaris wel juist gehandeld had, want in een volgende vergadering van de Municipaliteit (op 23 april 1795) rapporteerde de secretaris dat hij een dag tevoren in Den Haag was geweest en daar de problemen rond de secretaris aan een aantal Representanten van het Volk van Holland had voorgelegd. Die waren het met hem eens dat de burgerij en de Municipaliteit van Bloemendaal hierin juist hadden gehandeld.

Nieuwe baljuw/schout

Op 25 april 1795 werden weer alle burgers, ouder dan 18 jaar en die "zich nimmer (hadden) schuldig gemaakt met woorden en daden uit gehate partijzucht hare medemenschen te belidigen", opgeroepen om naar de grote kerk van Waddinxveen en Bloemendaal te komen, nu voor de aanwijzing van een nieuwe baljuw en schout. In deze functies werd aangesteld: Willem Binke Lambrechts, schout van Zuid-Waddinxveen.¹⁷⁾ Toch bleek de burgerij het recht eigenlijk niet te hebben om een baljuw en schout te benoemen. Want op 26 april vroegen men aan "Den Haag" toestemming voor deze benoeming. Die toestemming kreeg men.

Moelijkheden met Willem van der Hoeve

De oud-secretaris werkte bij de vernieuwingen van Bloemendaal niet mee. Hem was verzocht om de eigendommen van het ambacht aan de nieuwe secretaris over te dragen. Toen deze, na een schriftelijke en mondelinge aankondiging, zich met drie leden van de Municipaliteit bij hem vervoegde, toonde hij zich daartoe niet bereid. Eerst eiste hij een schriftelijk verzoek en later vond hij het zelfs nodig dat hij gelast zou worden A.M.de Lange als secretaris te erkennen. Dan pas zou hij de "secretarije" overdragen. De Municipaliteit zag geen oplossing voor het probleem en ging daarom advies vragen aan een instantie, die blijkbaar speciaal voor dit soort zaken was ingesteld, nl. het "Commissie van Voorlichting en Bestiering der Remotien en Negeering der aanstellingen in de Steden en ten

Platten landen van Holland". W.B.Lambrechts en A.M.de Lange kregen opdracht een brief met het verzoek om advies naar Den Haag te brengen en die met de nodige toelichting aan het commissie te overhandigen. Dat commissie reageerde heel duidelijk: W.v.d.Hoeve werd gelast binnen 8 dagen de charters, papieren en effecten van het Ambacht over te dragen. Bij ongehoorzaamheid werd hij verantwoordelijk gesteld voor de gevolgen. Op een bezwaarschrift kreeg hij later eenzelfde antwoord.

Het lijkt er op dat hij bakzeil gehaald heeft, want kort daarop nodigde hij een aantal gecommiteerden¹⁸⁾ van de regering van Bloemendaal uit voor een conferentie bij hem thuis. Daar zal hij de bezittingen wel hebben overgedragen. Hoewel... in maart 1796 waren er nog quohieren en een gaarboek van de verpondingen van Bloemendaal¹⁹⁾ niet terecht.

Zal dat te maken hebben met de financiële problemen van Willem van der Hoeve? In een brief in 1805 van de gemeenteraad van Bloemendaal aan een financiële commissie is sprake van een geldschuld van hem en van zekere onverantwoorde betalingen aan het Gemeenland (= Bloemendaal) door hem gedaan in de tijd van vóór de revolutie.

Hoe groot zijn problemen precies waren, is niet duidelijk. Naar verluidt is hij wegens schulden de stad Gouda ontvlucht.

Zelfstandigheid van de Ambachtsheerlijkheid Bloemendaal

Het ambacht (later de gemeente) Bloemendaal is niet lang meer zelfstandig geweest. De Municipaliteit functioneerde nog tot 1804 en werd toen gemeenteraad. Gouda poogde weer meer invloed in Bloemendaal te krijgen en kreeg die. In 1805 b.v. werd de hoofdofficier van Gouda W.Bolding door "Den Haag" benoemd tot baljuw en schout van Bloemendaal.

In 1812 verloor Bloemendaal helemaal haar zelfstandigheid: zij werd in haar geheel bij de gemeente Gouda ingedeeld, inclusief het gebied aan de overkant van de Gouwe. De grens van die stad lag toen bij de Dorrekenskade en de Zuidkade in het huidige Waddinxveen.

Dit duurde niet lang. In 1817, onder Koning Willem 1, werd Bloemendaal, met het gebied van Broekhuizen, Broek, 't Weegje en het land van Thuyl, samengevoegd tot een nieuwe gemeente: Broek c.a. (cum annexis = met bijbehoren). Het was een gemeente zonder een bebouwde kom. Het gemeentehuis bevond zich op de Markt te Gouda in een kamer van het Herthuis.

In het jaarboekje van Gouda over 1844 staat vermeld dat Broek c.a. 1619 zielen telde.

Burgemeester was N.IJzendoorn²⁰). Eigenaar van de Ambachtsheerlijkheid was de stad Gouda. Omdat de grondwet van 1848 geen heerlijkheden meer kende, verkocht de stad al haar heerlijkheden. Voor een bedrag van f 1550,- werden Nicolaas IJzendoorn en Vrouwe Anthonia Maria Mens eigenaar van de ambtsheerlijkheden van Bloemendaal, Broek, Thuyt, 't Weegje en Broekhuizen. Betekenis had dat niet. Hun namen konden ze niet met de namen van deze heerlijkheden uitbreiden, zoals dat vroeger gebeurde. Die tijd was voorbij.

In 1870 werd de gemeente Broek c.a. opgeheven. Het grootste gedeelte van het gebied kwam bij Waddinxveen. Gouda kreeg een aanmerkelijk kleiner deel. In 1964 werd deze gemeente vergroot met een flink deel van Bloemendaal ten behoeve van de hoogst noodzakelijke uitbreiding van de stad.

Gebruikte bronnen en literatuur:

Streekarchief Hollands Midden, Gouda: Oudarchief Bloemendaal, inv.nrs. 8.10.05 - 1014 t/m 1018.

Balen, P.van/C.Neven. - *Uit de geschiedenis van Waddinxveen*. 1940/1983.

Colenbrander, H.T. - *De Bataafsche Republiek*. 1908.

Homan, Cerlof D. - *Nederland in de Napoleontische tijd 1795-1815*. - 1978.

Jansen, dr.H.P.H. - *Prisma Kalendarium - Geschiedenis van de Lage Landen in jaartallen - 1988*.

Jong, dr.J.J.de. - *Met goed fatsoen - De elite in Gouda 1700-1780*. - 1985.

Nijhoffs *Geschiedenis lexicon*. - 1981.

Verboom, W. - *Waddinxveen, 750 jaar*. 1990.

Smit, J. - *Een regentendagboek uit de 18de eeuw*. 1957, (De regent van wie in dit boek het dagboek wordt besproken, is de secretaris van Bloemendaal Willem Frederiksz. van der Hoeve.)

NOTEN

1. Het **Committé Révolutionair** dat in Gouda tijdelijk de macht van de regenten had overgenomen om het bestuur van de stad door verkiezingen op een meer democratische wijze te kunnen regelen. In maart van dat jaar vonden de verkiezingen plaats.
2. Op 31 januari 1795 werd de Verklaring van de Rechten van de Mens en Burger door de Provisionele Represanten van het Volk van Holland in 'de Ridderzaal te 's-Gravenhage plechtig geproclameerd. Ook in Gouda vond in de St.Janskerk een plechtige proclamatie van deze Verklaring plaats.
3. **Streekarchief** Hollands Midden te Gouda: OA Bloemendaal, inv.nrs. 8.10.05 - 1014-1018.
4. Het gebied buiten de poorten, waar ook de rechtsregelen van de stad golden.
5. Door de Petteplas en de spoorlijn is dit alles nu niet meer te herkennen.
6. Deze rechtkamer was in de reeds genoemde Herberg 'De Zeven Gebroeders', maar ook een kamer van het **Herthuis** op de Markt in Gouda was daarvoor in gebruik.
7. **Dr.H.T.Colenbrander** in "De Bataafse Republiek" (1908).
8. Zie Dr. J. Smit: "Een regentendagboek uit de 18de eeuw", waar op blz. 821 e.v. vele namen van personen genoemd worden, bij wie in Gouda is geplunderd. Verder op blz. 829 wordt vermeld: "Klaas Booy metse-laars baas en Nanne Schenk pottebackers knecht, hebben behalven hier (in Gouda), ook aan de Goudkaden en te **Wensveen** (Waddinxveen) helpen plunderen."
9. Mr. A. H. Metelkamp beweerde dat hij horlogemaker was. Uit zijn verdere loopbaan blijkt echter dat hij zeker ook bestuurlijke kwaliteiten had: hij was o.a. substituut-schout, gaarder, secretaris en notaris in Noord-Waddinxveen.
10. Cabaal = **complot** of samenspanning; via het Frans afkomstig uit het Hebreeuws.
11. Voorlopige gemeenteraad.
12. Colleege dat toezicht hield op de bezittingen van weeskinderen.
13. Zij hadden de zorg voor de "politieke" armen: de armen die geen uitkering kregen van één van de kerken.
14. Polderbestuurders.
15. Bezitters van land in de polder Bloemendaal.
16. Die regelingen kwamen pas in 1798.
17. Zoon van Binke Lambrechts, heer van het Ambacht Zuid-Waddinxveen, medisch doctor en oud-burgemeester van Leiden.
18. Vertegenwoordigers.
19. De financiële bescheiden dus.
20. Van 1850 tot 1864 burgemeester van Gouda.